

Jámbor Ildikó

A lélekábrázolás eszköze...

Beszélgetés Hubert Ildikóval Gárdonyi Géza és a zene kapcsolatáról

„Ahol megakadt a lélekábrázolásban, ott a zenét hívta segítségül Gárdonyi Géza” – állítja Hubert Ildikó irodalomtörténész, az ELTE TFK nyugalmazott tanára, aki nemrégiben a szőlősgyöröki konferencián Gárdonyi *Az én falum* kötetében megjelenő zenei utalásokról tartott előadást. Gárdonyi (Ziegler) Géza, aki annak idején kántortanítói végzettséget is szerzett, maga is kitűnő hegedűjátékos volt, s nemcsak hogy muzsikált, nótákat szerzett, egyházi éneket írt, hanem elbeszéléseiben is fontos szerephez juttatta a zenét. Sokszor teremtett általa hangulati atmoszférát, vagy szereplőt jellemzett általa.

– **Elsősorban Gárdonyi prózai műveiből próbáltad visszafejteni az író prózájából a megszólaló, vagy utalásként jelen lévő népdalt vagy egyházi éneket.**

– Látom, azt, hogy Gárdonyinak szinte nincsen olyan prózai műve, ahol ne utalna valamilyen dallamra, hangszerjátékra, olykor tánusra is. Az az érdekes, hogy ő, amikor már kevésnek érezte a szavak erejével kifejezni a lélek mélységeit, akkor segítségül hívta a zene sejtéseit. A szóval ki nem mondhatót. Zenei utalásai nem csak öncélú, hangulatfestő szerepet töltenek be írásaiban, hanem – szöveges énekek esetén – azok is hordoznak egy jelentésréteget, megerősítve ezzel az elbeszélést. Gárdonyi nagyon sokszor idéz vallási éneket, melyet a faluban mindenki ismert, s annak összes versszakával énekelt. Ezeket az egyházi énekeket a kántorkönyvek (tájegységenként változva) tartalmazták. Sajnos, legtöbb helyen nem őrizték meg őket, így olykor csak címükben, s nem versvariációikban maradtak fenn. Gárdonyi olvasói még követni tudták a zene szakrális üzenetét, amely összefonódott az epikus elbeszéléssel.

– **Igen, az előadásodból tudom, hogy a *Haragosok*, *Az én falum* elbeszélései, az *Adj Isten Biri*, a *Virágok és bogarak* című művekben konkrét utalások vannak ezekre a szövegekre, az *Egy dal története* pedig konkrétan erről szól.**

– A mai olvasó memoriter emlékezetéből kiestek ezeknek az énekeknek a szövegei, így az a gondolatpárhuzam, amelyet Gárdonyi finoman felidézett olvasójában, zenei és elbeszélés szöveg között, mára eltűnt, kikopott.

– **A Gárdonyi-művekben hangszeres utalások is vannak: furulya, cimbalom, hegedű szinte minden családban volt a XIX. században. S mint kántortanító, Gárdonyi harmóniumon is játszott, és köztudott, hogy szépen hegedült...**

– A furulya szerepel a legtöbbször, mint népi hangszer. Pásztorok, sőt gyerekek által is faragott falusi játékokban használt hangszer volt. Ma már nem egyértelmű, hogy fiataljaink tudnak furulyázni, ami a népiskolában még természetes volt. A hangszer nagyon sok elbeszélés szereplőjének kezében megjelenik. Egy példa a sok közül: a *Ki ki a párjával* elbeszélésben a juhász, az öreg Áron a temetőben valamennyi halottjának furulyán eljátssza a nótáját. Gárdonyi póztmentesen, de mégis bensőségesen jellemzi a szavakhoz nem szokott ember érzelmi kötődését a falu világához.

– **Ismerjük Gárdonyi *Fel nagy öröme...* kezdetű karácsonyi énekét, amelyet ünnepkor itt Egerben el is éneklünk. Köztudott az is, hogy írt nótákat. Dankó Pistához, a kor elismert nótaszerzőjéhez pedig személyes barátság fűzte.**

– Abban az időben, amikor Gárdonyi alkotott, nem minősítették a különböző zenei műfajokat. Még az operett sem volt kiközösítve, és nem tettek megjegyzéseket a nótákra sem. Tudunk arról, hogy az író Dankó Pista kérésére maga is írt nótaszövegeket. Én ezzel a témakörrel, Dankó Pista-barátsággal nem foglalkoztam, de tanulmányokban olvashatunk erről. Úgy tudom, Cs. Varga István irodalomtörténész tanár úr, a legutóbbi egeri zenei eseményen kitért minderre.

– **Ismert az az epizód, hogy Dankó Pista halálakor Gárdonyi leszedte a húrokat a tőle kapott hangszerről, és elküldte azokat a hagyaték őrzőinek, azzal a jelmonddal, hogy ezeken a húrokon, amit oly gyönyörűen szólaltatott meg Dankó, más ne játsszon többé.**

– Mindenképpen meg kell említeni, Gárdonyi zenéjéről írt tanulmányok közül Barsi Ernő könyvét, *A muzsikáló Gárdonyi Géza* címűt. A kötet 2003-ban jelent meg, Győrben adta ki a Magyar Kultúra Kiadó. Eligazítást adhat a kántortanító zenei képzettségéről, tájékozottságának mélységéről Sára Sándor filmje is, *A néptanító*. A kántortanítói végzettséget igazoló oklevelet nem adták ki Gárdonyi korában sem felszínes szakmaiságra. Talán ezért sem csodálkozhatunk azon az író tulajdonában lévő klasszikus zenei kotta-anyagon, amelyet az egeri Gárdonyi Géza Múzeum őriz, és amelynek szakmai feldolgozása még várat magára. Talán az egeri egyetem egy leendő zenei doktoranduszának szakmai figyelmére várva...?